

תולדות השואה

בנו ובגיה

כתב: אמיר השכל

ערכה: נאוה רון

תוכן עניינים

3.....	אבני דרך בהיסטוריה של נורבגיה
3.....	יהודים בנורבגיה
4.....	נורבגיה במלחמה העולם השנייה
6.....	וידקין קוויזלינג ומפלגת ה"נאשונל סמלינג" (Nasjonal Samling-NS)
8.....	השואה בנורבגיה
9.....	תגובת הכנסייה
10.....	הצלה לשבדיה
11.....	סיכום
12.....	מקורות
13.....	נספח: עדות הנרייטה סמואל

10.2.2010

תולדות השואה בנורבגיה

אבני דרך בהיסטוריה של נורבגיה

ההיסטוריה של נורבגיה מתחילה לפני 10,000 שנים. בתקופה הויקינגית, שנמשכה מהמאה ה-9 ועד למאה ה-11, הייתה נורבגיה מחולקת למספר רב של ממלכות קטנות. תהליך האיחוד נמשך 200 שנים והוא הסתיים בשנת 1060 לספירה.

במאה ה-14, בעקבות נישואין בין שושלות מלכים, אוחדה נורבגיה עם שבדיה ודנמרק. בשנת 1814 נכנעו הדנים ללחצי שבדיה ומסרו את נורבגיה לשליטה שבדית. בשנת 1905 בוטל האיחוד ושבדיה הכירה בעצמאותה של נורבגיה. בעקבות משאל עם, שנערך בנורבגיה, הוחלט שהמדינה תהיה מונרכיה. הפרלמנט הנורבגי בחר בקרל, ששינה את שמו להוקין השביעי, למלך נורבגיה. הוקין השביעי שלט בנורבגיה עד לשנת 1957.

במלחמת העולם הראשונה שמרה נורבגיה על ניטרליות ולא לקחה חלק במלחמה.

יהודים בנורבגיה

במאה ה-10 אסר מלך נורבגיה על מי שאינו נוצרי להתגורר בנורבגיה. בשנת 1630 הכריז המלך כריסטיאן הרביעי על חופש דת והתיר ליהודים לסחור בממלכתו. ראשוני היהודים, שהגיעו לנורבגיה, היו סוחרים, שגורשו מספרד ופורטוגל והתיישבו בהמבורג ובאמסטרדם. בשנת 1641 הותרה כניסתם של יהודים אשכנזים, שהגיעו מפולין וגרמניה, אולם לא לאורך זמן, היות וב-1687 גורשו היהודים מנורבגיה על ידי המלך כריסטיאן החמישי.

בשנת 1814 נקבע בחוקה החדשה של נורבגיה איסור מוחלט על כניסת יהודים למדינה. האיסור בוטל עקב לחץ ציבורי ב-1851 ויהודים קיבלו אזרחות מלאה. החל מפתחת שיערי נורבגיה גדלה באיטיות הגירת יהודים למדינה בעקבות פוגרומים ברוסיה ובמדינות הבלטיות. הגירה נוספת הייתה מגרמניה ומהשטחים שהיו בשליטתה בשנות ה-30 של המאה ה-20.

בית הכנסת הראשון נבנה בנורבגיה ב-1892. ב-1929 נחקק חוק, שאוסר שחיטה יהודית; החוק בתוקף עד היום.

שנאת יהודים בנורבגיה קדמה לכיבוש הגרמני. ב-1932 התבטא ראש ממשלת נורבגיה האנטישמי, ינס הונדזיד, כלפי היהודים בנאומו ואמר את הדברים הבאים: "רבים מן הזרים הבאים לארצנו הם בני גזע נחות. מורשתם גרועה, אך הריבוי הטבעי שלהם נמרץ ומהיר. הגזע שלנו סובל בגלל הגירה זו." עיתוני נורבגיה ניהלו גם הם תעמולה אנטי יהודית בגיבוי הממשל, ב-1933 התבטא עורכו של אחד העיתונים הבולטים בנורבגיה בשבחה של הגישה הנאצית כלפי היהודים והמליץ לקוראיו "לא לגלות כלפי היהודים אהדה מוגזמת".

ערב המלחמה חיו בנורבגיה כ-1,700 יהודים, רובם ישבו באוסלו ובטרונדהם (Trondheim).

נורבגיה במלחמה העולם השנייה

ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה מנו תושבי נורבגיה 2.8 מיליון נפש. נורבגיה הצטרפה למדינות סקנדינביה האחרות בהכרזה, כי אם תפרוץ מלחמה היא תשמור על נייטרליות. ב-14 בדצמבר 1939, ביקר וידקיין קוויזלינג, עליו יורחב בהמשך,

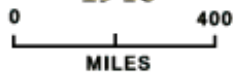
פגישת וידקיין קוויזלינג והיטלר

בברלין ונפגש עם היטלר. במהלך הפגישה קיבל קוויזלינג מהיטלר כסף למימון מפלגת ה"נאשונל סמלינג" ("איחוד הלאום"), המפלגה הנאציונל הסוציאליסטית הנורבגית. באותו מעמד הזהיר קוויזלינג את היטלר, שהבריטים עומדים לפלוש לנורבגיה, והציע להיטלר להקדים ולתפוס את נמלי נורבגיה.

קוויזלינג הבטיח להיטלר שיתוף פעולה במידה וגרמניה תפלוש לנורבגיה.

גרמניה לא התחשבה בעמדה הנייטרלית של ממשלת נורבגית ופלשה לנורבגיה ב-9 באפריל 1940. עם הפלישה הגרמנית הודיע קוויזלינג על הפיכה ואילץ את הממשלה החוקית והמלך לעזוב את נורבגיה ולצאת לגלות לבריטניה. צרפת ובריטניה הצטרפו לנורבגים במלחמתם נגד גרמניה, אולם ב-8 ביוני 1940, לאחר מאבק עיקש, כנע צבא נורבגיה לצבא הגרמני, שהיה עדיף עליו בעוצמתו הצבאית, נהנה מעליונות אווירית וסיוע של משתפי פעולה מקומיים.

GERMAN INVASION OF DENMARK AND NORWAY 1940

➔ German Invasion Routes

ממשלתו של קוויזלינג שרדה חמישה ימים. ב-24 באפריל מונה יוזף טרבובן לרייכסקומיסר של נורבגיה בכפיפות להיטלר. ב-1 בפברואר 1942 מינה טרבובן את קוויזלינג לראש "ממשלת הבובות" הנורבגית, הפרלמנט הנורבגי בוטל, נאסר על קיומן של מפלגות פרט למפלגת האיחוד הלאומי ובוצעה השתלטות על מערכת המשפט.

יוזף טרבובן

וידקין קוויזלינג ומפלגת ה"נאשונל סמלינג" (Nasjonal Samling-NS)

קוויזלינג נולד ב-1887 לאחת המשפחות המיוחסות בטלמרק שבנורבגיה, אביו היה כומר לותרני. קוויזלינג היה בצעירותו צוער מבריק באקדמיה הצבאית, ב-1911 הוא סופח למטכ"ל הנורבגי ובין השנים 1918-1919 הוא היה נספח צבאי בברה"מ. ב-1921 פעל קוויזלינג עם פריטיוף ננסן, חוקר הקוטב הצפוני ומדינאי נורבגי, בניהול פעולות הסיוע של הצלב האדום לנפגעי הרעב ברוסיה. בין השנים 1931-1933 הוא היה שר ההגנה בממשלת נורבגיה בראשותו של ינס הונדזיד האנטישמי.

וידקין קוויזלינג

בתחילה אהד קוויזלינג את הקומוניזם אבל כעבור זמן התאכזב ממנו והיה לאנטי קומוניסט מושבע. כבר ב-1930 ניסה קוויזלינג ליצור קשר עם הנאצים בגרמניה. עמדתו לגבי היהודים הייתה, שקיומם מסכן כינון של חברה אידיאלית. ב-1931 היה קוויזלינג ממשלתפי תנועת "התעוררות האומה הנורדית" שביטאה אידיאולוגיה נאצית; יחד עם זאת הוא תמך בשלב זה במפלגת האיכרים הנורבגית.

ב-17 במאי 1933, ביום החוקה הנורבגית, הקים קוויזלינג יחד עם יוהאן ברנהרט היורט, שהיה פרקליט המדינה, את מפלגת ה"נאשונל סמלינג" ("איחוד הלאום"). המפלגה דגלה באנטישמיות, אנטי-דמוקרטיה, אנטי קומוניזם ואנטי ליברליזם. שנה לאחר הקמת המפלגה ארגן קוויזלינג את הצעירים במפלגתו למשמר בני לוויה (HIRD). קוויזלינג סבר, שדרושה מנהיגות חזקה של העילית כדי להגן על זכויות הפרט וה-HIRD נועד להיות ראש החלוץ של העילית הזאת. ארבעה חודשים לאחר הקמת המפלגה התקיימו בחירות בנורבגיה והמפלגה זכתה ב-27,850 קולות אולם לא הצליחה להכניס אף נציג לפרלמנט.

ב-1935, בעקבות שינוי בקו המפלגתי לקו פרו גרמני ואנטישמי, ירד מספר התומכים במפלגה ובבחירות של 1936 היא קיבלה 2,000 קולות בלבד.

כאמור, עם הפלישה הגרמנית לנורבגיה הכריז קוויזלינג על הפיכה באמצעות הרדיו אולם ממשלתו שרדה חמישה ימים בלבד. ב-1 בפברואר 1942 מונה קוויזלינג על ידי טרבובן, נציגו של היטלר בנורבגיה, לתפקיד ראש ממשלה. בקיץ 1942 עשה קוויזלינג מאמצים להשתחרר מן האפוטרופסות הגרמנית, אך לשווא. מאמציו של קוויזלינג עוררו התנגדות בקרב הנורבגים, שלא היו מוכנים להקים גופים פוליטיים

תחת הנהגתו והגרמנים שפעלו בנורבגיה. בהעדר תמיכה פוליטית בממשלתו נשען קוויזלינג על ה-HIRD שפעל כמעין משטרה פוליטית והחליט לפעול נגד היהודים מתוך הנחה שזה ישפר את מעמדו בעיני הגרמנים. קוויזלינג החזיק בתפקיד ראש ממשלת נורבגיה עד למעצרו ב-9 במאי 1945. קוויזלינג ועוד שני מנהיגים נוספים של המפלגה נשפטו ונדונו למוות בידי כיתת יורים. המונח קוויזלינג הפך ברבות הימים לשם נרדף לבוגד בשפות האירופיות.

The so-called *Solar Cross*, symbol of the *Hird*, the Norwegian Fascist party *Nasjonal Samling's* analogue of the German paramilitary stormtroopers.

<http://www.youtube.com/watch?v=v5nuooE11QQ>

השואה בנורבגיה

ב-1942 היו בנורבגיה 2,173 יהודים, 1,643 מהם יהודים בעלי אזרחות נורבגית ו-530 פליטים יהודים. בעקרון פעלה משטרת נורבגיה על פי הנחיות, שקיבלה מממשלת נורבגיה בראשותו של קוויזלינג ומה-RSHA, המשרד הראשי לביטחון הרייך.

ב-21 באפריל 1941 השתלטו הגרמנים על בית הכנסת בטרונהם ושדדו את תכולתו. ב-10 במאי קיבלה משטרת אוסלו הנחיה להחרים מכשירי רדיו מיהודים. בהמשך ניתנה הנחיה דומה בכל רחבי המדינה. בתי הכנסת נדרשו למסור רשימות של מתפללים הכוללות כתובות, משלוח יד, כולל של יהודים, שלא היו בין המתפללים. מפלגת ה"נאשונל סמלינג" סיפקה לגרמנים רשימות דומות מהלשכה לסטטיסטיקה.

מחנה הריכוז Falstad הוקם ליד Levanger, מצפון לטרונהם ויהודים ללא זהות נשלחו למחנה החל מיוני 1941. כמה מיהודי טרונהם נעצרו ונשלחו למחנה Falstad, שמונה מהם נורו למוות במחנה. בינואר 1942 הוטבעה האות J בתעודות הזהות של יהודי נורבגיה, סך הכול הוטבעו 1,400 תעודות.

באוגוסט 1942 נעצרו תשעה יהודים מקהילת אוסלו ובהם רב הקהילה, הרב יוליוס איסיק (יצחק) סמואל. לאחר מספר ימים במעצר שוחרר הרב, אולם הוא נדרש להתייצב מידי יום במטה הגסטאפו. הרב סמואל דחה הצעות לברוח לשבדיה היות והוא סירב לנטוש את הקהילה. ב-2 בספטמבר נאסר הרב שנית. הרב מצא את מותו באושוויץ ב-16 בדצמבר 1942.¹

דגם מחנה Falstad (מימין) והרב יוליוס איסיק (יצחק) סמואל (משמאל)

¹ רעייתו של הרב, הנרייטה, וילדיו נצלו ועלו לארץ ישראל ב-1946. רעייתו של הרב העידה במשפט אייכמן.

בין ה-24 ל-25 באוקטובר 1942 ניתנה הוראה לעצור את כל יהודי נורבגיה מגיל 15 ולהחרים את רכושם. משטרת נורבגיה, בסיוע 20 אנשי אס.אס, ביצעה את המעצרים. היהודים הובלו למחנה Berg בדרום המדינה, למחנה Falstad במרכז ולבתי כלא מקומיים.

ראשוני היהודים המגורשים, 21 במספר, יצאו מאוסלו ב-19.11.1942 בדרכם לאושוויץ דרך המבורג. בבוקר ה-26 בנובמבר נעצרו 540 נשים וילדים על ידי כ-300 אנשי משטרה. הנעצרים נשלחו לנמל אוסלו ומשם הפליגו באוניה לשטטין שבגרמניה. משטטין יצאו הנשים והילדים לאושוויץ. עם הגעתם למחנה נבחרו 186 לעבודה ו-345 נשלחו לתאי הגז. באותו יום נשלחו עוד 26 יהודים להמבורג ומשם לאושוויץ. ב-27 בנובמבר היו כל יהודי נורבגיה: חלק במעצר, חלק גורש, חלק נרצח וחלק אחר הוברח לשבדיה (על כך בהמשך).

משלוח אחרון של 158 יהודים יצא מאוסלו ב-24.2.1943 לשטטין ומשם דרך ברלין לאושוויץ. 26-28 יהודים ממשלוח זה נשלחו ל"בונה מונוביץ" והשאר נשלחו להשמדה. בסוף פברואר 1943 נשארו בנורבגיה יהודים בודדים, כאלו שהיו נשואים לבני זוג שאינם יהודים. סך הכול נשלחו מנורבגיה 745 יהודים מהם שרדו 26 בלבד.

תגובת הכנסייה

חוגים נרחבים של הכנסייה ושל כיתות פרוטסטנטיות התנגדו למשטרו של קוויזלינג. כמרים רבים סירבו במשך חודשים רבים לקבל את משכורתם מידי הממשלה כביטוי להתנגדותם לשלטונה.

ב-11 בנובמבר 1942, לאחר המעצרים של אוקטובר, שיגרו הבישופים מכתב מחאה לקוויזלינג ובו גינוי לרדיפת היהודים. המכתב נקרא בכנסיות והתפרסם כאיגרת רועים לקראת חג המולד של שנת 1943 וזה תוכנו של המכתב:

"במשך 91 שנים הייתה ליהודים הזכות החוקית לשבת ולהרוויח למחייתם בארצנו. עכשיו נגזל מהם רכושם בלי אזהרה... יהודים הואשמו בעבירה על חוקי הארץ, לא כל שכן לא נדונו בתהליך משפטי על עבירות אלה. אף-על-פי-כן הם נענשים בחומרה כפי שנענשים העבריינים הקשים ביותר. הם נענשים בשל מוצאם הגזעי, אך ורק מפני שהם יהודים... לפי דבר האלוהים, ראשית כל, לכל האנשים ערך אנושי, ועל כן אותם זכויות אנושיות. רשויות מדינתנו מחויבות על פי החוק לכבד גישה בסיסית

.זז.

אם אנו פונים בעניין זה לשלטונות, הרינו עושים זאת על-פי צו החלטי של המצפון. להחריש נוכח אי-צדק זה נגד היהודים, שהוכרז בתור חוק, היה עושה אותנו שותפים לאשמה באי-צדק... בזכות שליחותנו הרינו מזהירים את עמנו להימנע מאי-צדק, אלימות ושנאה. מי שחי בשנאה ומעודד עוול, מביא על עצמו את משפטו של האלוהים.²

כרוז זה פורסם גם בשידורים נורבגים ואחרים ב-BBC בלונדון. מחאות הציבור והכנסייה לא הועילו, וכאמור בפברואר 1943 יצא המשלוח האחרון של יהודים נורבגים לאושוויץ.

הצלה לשבדיה

במהלך הכיבוש הגרמני פעלו בנורבגיה שלוש מחתרות: ה-Milorg שהיה ארגון צבאי, ה-Sivorg שהיה ארגון אזרחי וה-Komorg שהיה ארגון מחתרת קומוניסטית. הדרך להציל את יהודי נורבגיה הייתה להעביר אותם לשבדיה הניטרלית. היות והיה קושי להגיע לשבדיה דרך הים, עקב הפטרולים הגרמנים, הועברו יהודים לשבדיה דרך דרכי תחבורה יבשתיות צדדיות.

נקודת השינוי ביחס האוכלוסייה הנורבגית ליהודים הייתה ב-26 באוקטובר 1942, כשהחל המצוד אחר יהודים בנורבגיה. בערב ה-25.11.1942 קיבלה המחתרת הנורבגית התראה של מספר שעות לפני תחילת המעצרים והגירוש. אנשי המחתרת נדרשו לאתר את היהודים, שעדין לא נעצרו, ואלו נדרשו למצוא מקומות מסתור עד לעזיבת המדינה. רוב מסתתרים חולקו לקבוצות קטנות, שהועברו באמצעות מוניות ומשאיות את הגבול לשבדיה. חלק שילמו עבור ההברחה, ואלו שלא היה ביכולתם לשלם נתמכו על ידי המחתרת. טרבובן, המושל הגרמני של נורבגיה, איים בעונש מוות על מי שיעזרו ליהודים. כ-900 יהודים הועברו לשבדיה.

בשנת 1977 הכיר "יד ושם", באופן קולקטיבי, במחתרת הנורבגית כחסידי אומות העולם.

² לני יחיל, שואה, עמ' 528-529

סיכום

1. במשך עשרות שנים חיה בנורבגיה קהילה יהודית קטנה, שנהנתה משוויון זכויות וחיה בשלום עם האוכלוסייה המקומית. האירועים בנורבגיה בשנות השלושים ובמהלך מלחמת העולם השנייה משקפים את מה שקרה ברוב מדינות אירופה בתקופה. האנטישמיות הרימה ראש. בנורבגיה קמה מפלגה בסגנון ועל פי האידיאולוגיה של המפלגה הנאציונל סוציאליסטית הגרמנית. המפלגה הייתה קטנה ומספר תומכיה היה קטן, אבל למנהיג המפלגה, וידקין קוויזלינג, היה תפקיד מרכזי במהלך הכיבוש הגרמני.
2. בנורבגיה קמה "ממשלת בובות" בראשותו של וידקין קוויזלינג. הממשלה הייתה כפופה לרייכסקומיסר יוזף טרבובן, שהיה כפוף להיטלר ושיתפה איתו פעולה.
3. תגובת החברה הנורבגית לרדיפת היהודים שיקפה מציאות דומה לזו שהתרחשה בשאר המדינות, שהיו תחת כיבוש גרמניה. אלו שלקחו חלק ב"ממשלת הבובות" של קוויזלינג שיתפו פעולה ואף יזמו רדיפת יהודים, גזילת רכושם וגירושם מנורבגיה. אלו שלקחו חלק במחתרת הנורבגית עסקו, החל מתחילת גירוש יהודי נורבגיה לאושוויץ, בהצלה, והרוב עמדו מהצד.
4. המקרה של נורבגיה הוא ביטוי מובהק לטוטליות של השואה. נורבגיה מדינה גדולה בשטחה. בשיא נמצאו בנורבגיה ב-1942 2,173 יהודים, חלקם אזרחים נורבגים וחלקם פליטים יהודים. גרמניה הנאצית, בשיתוף פעולה עם המשטרה הנורבגית, רדפה את הקהילה הקטנה, העבירה אותה אלפי קילומטרים, בים וביבשה, עד לאושוויץ כדי להשמדה.
5. הודות לפעילות המחתרת הנורבגית ניצלו כ-900 יהודים, שהועברו לשבדיה.
6. גם נורבגים, לא יהודים, סבלו תחת הכיבוש הגרמני. 5,431 איש נשלחו למחנות ריכוז בגרמניה, 649 מהם נספו. רוב הנורבגים נצלו על ידי הצלב האדום ביוזמתו של הרוזן פולקה ברנדוט. מספר האזרחים הנורבגים שנמלטו לשבדיה מוערך ב-50 אלף.

מקורות

ספרים

לני יחיל, שואה, הוצאת שוקן ירושלים ותל אביב יד ושם רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, 1987

אתרי אינטרנט

ויקיפדיה-ערכים : נורבגיה, יהדות נורבגיה

יד ושם-ערכים : נורבגיה, קוויזלינג

Wikipedia: The Holocaust in Norway, Timeline of the Holocaust in Norway.

<http://www.snunit.k12.il/shoa/smual0.html>

נספח: עדות הנרייטה סמואל

(בעלה של העד כיהן כרבה הראשי של נורבגיה)

ש. בשנת 1930 את באת לנורבגיה יחד עם בעלך המנוח הרב סמואל?

ת. כן. [...] בצ'לי נקרא כרם לאוסלו בשנת 1930. [...] הוא נתמנה כרם לנורבגיה ובמשך תקופת פועלתו כיהן כרם ראשי.

(עם הכיבוש הגרמני היו בנורבגיה כ-1,700 יהודים; מצבם היה טוב)

ש. כאשר הגרמנים נכנסו לנורבגיה באפריל 1940. כמה יהודים היו באוסלו?

ת. באותה תקופה היו 1,700 יהודים בנורבגיה. [...] באוסלו חיו בערך 1200. [...] [475] היהודים בנורבגיה חיו חיים חופשיים באין מפריע. הם הרגישו עצמם בבית ומתארים הכפזזים היו טובים, ולא היתה אנטישמיות.

(עד לתחילת 1942 לא ננקטו פעילויות אנטי-יהודיות מיוחדות)

ש. מה היה מצב היהודים בין השנים 1940 עד תחילת 1942 בזמן הכיבוש הגרמני?

ת. היהודים חיו בתחילת תקופת הכיבוש הנורמלי, בשנים 1940-1942, באשליה כי בנורבגיה, ארצם של הנסן ואנדלמן ופרידורף לנצן, אין התחיקה האנטישמית של הנורמנים ניתנת לביצוע. [...]

(הפעילות האנטי-יהודית הראשונה היתה ב-1942)

בתחילת שנת 1942 היה צל כף היהודים להרשות להחתיים את תצודות הלהות שלהם בחותמת "יהודים". כעבור כמה זמן היה צל היהודים למסור את מקלטי הרדיו שלהם. אולם, כבר כעבור חודש ימים היה צל האויים הנורבגיים למסור את מקלטי הרדיו שלהם, רק לחברי המפלגה הנאצית הנורבגית, קוילינגס, להם הותר להוסיף להחזיק במקלטי הרדיו. [...]

(היהודי הראשון נהרג כתוצאה מהפרת עוצר)

בטרונדיין, הקהילה היהודית הצפונית ביותר בתבל. חיו בערך 500 יהודים ויש נפלו הקורבנות היהודים הראשונים בנפש. [...] היה צו, יהודי אחד חזר באיחור מסויים הביתה ונהרג צל-ידי יריה ברחוב.

(בעלה של העדה נאסר עיי הגסטפו ונעלם)

ש. מתי בעלך המנוח נעצר לראשונה על-ידי הגרמנים?

ת. באוסלו. ייתכן שהדבר קרה סמוך להריגה בטרונדיין, כק שצל כף היהודים בשם ברנשטיין היה להתייזב באסטפו. חיפשו אז מרגל בשם ברנשטיין. נצטר רופא בשם פאלף ברנשטיין, ואילו יתר נושאי השם ברנשטיין נשלחו לבתייהם. ד"ר פאלף ברנשטיין חי בקיץ 1942 בנרנסנס, כבר קטן בכיורד אוסלו.

כק היה צל כף המשפחות היהודיות אשר היו ושהו באותו קיץ 1942 בנרנסנס, להתייזב באסטפו, ביניהם אלף בצ'לי המנוח. [...]

[צל בצ'לי, יחד עם אותם 12 האנשים מנרנסנס היה להתייזב עוד חמ-עם פעמים באסטפו. פעם, בא בצ'לי הביתה ומסר כי נרמז לו שייצא, [...] [צ"י] אחד מפקידי האסטפו. [...]

[בצ'לי אמר לי, כפי שאמר לי לצתימ חונרות ונסנות, כבר בשנת 1940: "אני כרם, לא אטול את צדתי בעת הרת סכנות זו".]...

[הצ'ריט] היהודים [באוסלו], שהיו בנרסוס [- ופיניהט בצ'לי המנוח - נקראו בקיץ 1942, ג-2 בספטמבר [מחדש אלף הסטטפו ולא שבו עוד לבתייהט].]... [476] ...

(המחתרת הנורבגית מודיעה למשפחות על גורל יקיריהם)

ש. האם נודע לך איפה בעלך נמצא אחרי שהוא לא חזר?

ת. תנועת המחתרת נטלה לצמחה את המשימה להצביר את הידיעה ל-12 המשפחות הנפצעות בו ביום. [...] הצ'ריט הובילו לצ'ריט, מחנה הריכוז הנורבגי ליד אוסלו. [...]

(בעלה של העד נעצר במפתיע ונעלם)

כף מאמצי להשיג היתר ביקור באמצעות הסטטפו היו ללא. אף מאמצייה של הקהילה היהודית כי יותר לרבה לכהן בכהונתו לפחות בראש השנה או ביום הכיפורים היו ללא.

ש. הוא בכלל לקח אתו איזה שהוא דבר כשהוא הלך לגסטפו באותו יום, 2 בספטמבר, חפצים, בגדים?

ת. בצ'לי הלך באותם הבגדים אותם הוא לבש מבלי להיפרד ממני ומילדי. כי האמנו שהוא יחזור כמו בפצמית הקודמות. [...]

(חברת המחתרת הנורווגית גילתה לעדה שבעלה גורש מנורווגיה)

ש. מתי נודע לך לראשונה שבעלך כבר אינו נמצא בנורבגיה?

ת. ג-21 בנובמבר 1942 ביקרה אצלי אינדה, [אינדה בירכה סלטן פוסוולן]. [...]

[אינדה היתה שכנה לבית בו זרנו. היא היתה אחת הדמויות הראשיות, אחת המנהיגות בתנועת המחתרת הנורבגית. אולם לי לא היה כל מושג על כך, כי תנועת המחתרת הנורבגית השכיחה לפעולת כק שהדברים האלה לא נודעו. [...]

(בנורבגיה פעלה תנועת מחתרת אנטי-נאצית)

חזית המולדת הנורבגית פוצלה מאז 9 באפריל 1940. מאז נמצאה נורבגיה במלחמה עם גרמניה. הנורבגים לא נכנעו לגרמנים, הם לחמו.

(העזרה ליהודים היתה כרוכה בעונש מוות)

ש. [...] מה היה העונש שהיה צפוי לנורבגי שעזר ליהודי?

ת. על כל צורה קטנה או גדולה ליהודים היה צפוי עונש מוות.

(בעלה של העד שולח לגרמניה עם כל הגברים היהודים שנאסרו)

ש. ובכן, מה נודע לך על בעלך?

ת. איננה זאת באה אצלי, וסיפרה לי: בעלך הובא הלידה לצרמניה; נאבקתי עם צרמני, מאבק מצפוני, האם צלי לקרוא לך, שמה זאת הפעם האחרונה בה יכולת לראות אותו.

[...] [477] בעלי שליח באניה "מנטה רולה" ב-20 בנובמבר 1942 יחד עם יתר 18 הצעירים היהודים של מחנה זרני.

(המחתרת הנורבגית סייעה בהצלת יהודי נורבגיה)

ש. גברת סמואל, אמרת שבעלך נעצר ב-2 בספטמבר יחד עם האנשים האחרים, 12 אנשים שהיו בנרסנס. מתי נעצרו הגברים היהודים האחרים בנורבגיה?

ת. ב-26 באוקטובר 1942 נצטרכו כל הצעירים היהודים מצרפת. [...] המצב היה מכוון לנורבגיה כולה, לצי כל הצעירים היהודים. אולם הודות לתנועת המחתרת הנורבגית עלה בידי צעירים יהודים אחדים למצוא מחסה.

(את המאסרים ביצעה המשטרה הנורבגית)

ש. מי למעשה ביצע את המאסרים האלה, השניים, של הגברים היהודים בנורבגיה?

ת. המצב בוצע על ידי המשטרה הנורבגית בפיווי הצרמני.

ש. האם למעשה גם באו לביתכם בשביל לעצור את בעלך שלמעשה כבר לא היה בבית?

ת. באו ושאלו על הרב יוליוס סמואל, רצו לצרכו ולא ידעו כי למעשה כבר שהם בזרני.

(במבצע הגירוש גורשו מנורבגיה לאושביץ כ-750 יהודים, רק 12 שרדו)

ש. האם ידוע לך מתי ובאיזה אניה גורשו היהודים הגברים הנורבגיים שנעצרו אחר-כך באוקטובר?

ת. הצעירים הובאו לצרמניה יחד עם הנשים והילדים שנצטרכו ב-26 בנובמבר 1942, והובאו ישר לאניה "דנובה" יחד עם הצעירים ממחנה ברק שנצטרכו ב-26 באוקטובר. [...] ב-26 בנובמבר 1942 בוצע, בדומה למצב של הצעירים, מצב שלק בשעה חמש בבוקר. [...] המצב זה נצטרכו במיוחד נשים וילדים. [...]

[כמחצית יהודי אוסלו, כ-750 יהודים, באו לאוסביץ, מהם 12 נותרו בחיים. ...]

(המחתרת הנורבגית מזהירה את היהודים ומסייעת בהצלתם)

ש. [...] מה קרה עם שאר היהודים שלא גורשו ואשר לא הסתתרו בתוך נורבגיה?

ת. בפילה שבין ה-25 ל-26 בנובמבר ניסתה תנועת המחתרת להודיע ליהודים רבים ככל האפשר כי צפויה סכנה וצליהם לתפוס מחסה. [...]

אט אט, בהתאם לאפשרויות של הדרכים ולהתפתחות התנאים המדיניים, [478] ניצלו אנשים יהודים אלה על ידי תנועת המחתרת והובאו לשבדיה.

היה זה מצב מסוכן מאד, כי הצבאות, הדרכים, נשמרו במיוחד על ידי משמרות צרמניים שסיירו שם.

(העדה וילדיה ניצלים עיני המחותרת הנורבגית)

ש. מה קרה אתך ועם הילדים?

ת. ביליזה בין ה-25 ל-26 באוקטובר קיבלתי קריאה טלפונית מאת אינגה: "ביליזה קר מאוד, אני מיצרת לך לכסות את ילדיך היטב". זה הספיק לי! אני הבינות! היתה האזנה לשיחות הטלפוניות. הבינותי כי צפויה סכנה, הצרתי את ילדי והלכתי אותם בבגדים חמים. [...]

[אינגה באה כעבור שעה, והצבירה אותנו ואת ילדי גיסתנו ואת גיסתנו לשכנים בבית בשכנות. יסי צמח עבר לבית החולים לשם ניתוח שבר. אמנם, יכולנו לשהות שם רק יום אחד, כי באותו בית היו ילדים, וילדים היו צלולים לסכן את המשפחה הנורבגית, שמה יסכרו, יש לנו יהודים בבית. אינגה נטלה לצמח את התפקיד לשמור על הילדים. [...]

[שוכנו מחוץ לאוסלו בחוליזה ריקה. בני, שהיה בן 10, חזר ופרץ החוצה בבהלה: אמא, כאן לא נוכח לזר, כאן יש מקלט רדיו, כאן אריט נאצי. הייתי צריכה להכניסו: אמא אינגה מביאה אותנו הנה. אנחנו יכולים להיות שקטים. היינו עם חמישה ילדים ושני מבוגרים, ויום יום סיפק לנו אותו המטה, אותו אירגנה אינגה, מצרכי מזון ומלבושים. היו אלה כולם לוחמי המולדת שצבדו ביום המקצועותיהם הרגילים, ואשר השתמשו ביליזה כדי ללחוץ למצן חזית המולדת. [...]

[בחוליזה הזאת שהינו שמונה ימים, כי היתה לנו עדיפות, זכות בכורה, להיות מוצגים מעבר לגבול השל ילדינו. [...]] ביליזה בין ה-3 וה-4 בדצמבר 1942 [צברנו את הגבול לשבדיה]. [...]

[היינו אז משלוח של 40 איש בשתי משאיות, אשר היה להן היתר להוביל תפוחי אדמה וצ'יני היה להדמות כתפוחי אדמה מתחת ליריחות הברזנט, לשהות שם ללא מלה. לילדים ניתנו טבליות שינה, ובאננינו הצביעו במיוחד על הסכנה במקרה שהמכוניות תצטרנה. דעו, כי אלה אז הכרמנים הצורכים חיפושית, כל תשמיש מלה, אתם תפוחי אדמה. אמנם הקטע האחרון של הדרכ לא ניתן למצור מכוניות. היה צ'יני לעבור אותו עם הט"ף בקור של 20 מעלות מתחת לאפס. [...]] ילדי היו אז בני 9, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, תודה לאל, הצענו בריאם לשבדיה. [479]

(כ-850 מיהודי נורבגיה ניצלו עיני המחותרת הנורבגית)

ש. הידוע לך כמה יהודים בכלל הגיעו לשבדיה בעזרת המחותרת הנורבגית?

ת. כ-850 יהודים נורבגיים ניצלו על ידי המחותרת הנורבגית והוצברו לשבדיה.

(בעלה של העד נרצח ב-16 בדצמבר 1942 באושביץ)

ש. גברת סמואל, אחרי שבעלך הועבר לגרמניה, האם שמעת ממנו אי פעם דבר?

ת. בשנת 1943, היה זה בין אר או בברואר, נשלחה לי לשבדיה על ידי אחי תעודת עליה של חליפין עבור בעלי שהושגה באמצעות הרב הרצוג זצ"ל. פניתי למשרד החוץ השבדי שהתאמץ להביא להעברת בעלי למחנה חליפין.

שלחתי חפילות באמצעות הצלב האדום ופעם, כמדומני זה היה ב-1943, קיבלתי אישור, כי ר' שמואל קיבל את החפילה. [...]] על ידי הצלב האדום הוצבר אלי אישור זה. [...]] מצולט לא קבלתי מכתב ולא שמעתי מלה [מבצלי]. הכתיבה טמ מדיני היתה אסורה. [...]

[מתוך ארכיון ארוסן יש בידי מסמך, כי בעלי ניספה כבר ביום 16 בדצמבר 1942]. [...]